

Anna Deryng
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Trybunał Konstytucyjny jako organ władzy sądowniczej w Polsce

1. Kształtowanie się kontroli konstytucyjności prawa w polskim porządku prawnym

Kontrola konstytucyjności prawa, zwana też „kontrolą konstytucyjności”, „kontrolą konstytucji prawa”¹, „kontrolą (badaniem) konstytucyjności prawa”, „kontrolą konstytucyjności aktów normatywnych”, „kontrolą aktów normatywnych”, „kontrolą norm”, „kontrolą ustaw”², „kontrolą konstytucyjności i legalności aktów normatywnych”³ oznacza, ogólnie rzecz ujmując, weryfikację prawa pod względem zgodności z Konstytucją. Poszczególne terminy zwracają istotną uwagę na różne aspekty omawianego zagadnienia, w szczególności różnie określają przedmiot kontroli (tj. prawo, akty normatywne czy normy prawne) oraz podstawy, czyli wzorce kontroli (tj. konstytucyjność, legalność)⁴. Stanowi ona podstawową instytucję, zapewniającą ustawie zasadniczej szczególną ochronę w systemie źródeł prawa, jest również kanonem i warunkiem państwa prawnego. Istota tej kontroli sprowadza się do prawnego istnienia Konstytucji, jej nadrzędności w systemie obowiązującego i stosowanego prawa, szczególnego trybu jej uchwalenia i zmiany oraz jej najwyższej mocy prawnej⁵. Stanowi także warunek realizacji zasady państwa prawnego⁶.

¹ Tak np. M. Florczak-Wątor, *Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i ich skutki prawne*, Poznań 2006, s. 15 i n.

² Przykładowo B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2008, s. 106 i n.

³ Zob. np. K. Wojtyczek, *Sądownictwo konstytucyjne w Polsce. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2013, s. 11 i n.

⁴ Ibidem, s. 11.

⁵ Por. M. Masternak-Kubiak, *Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym*, Warszawa 1998, s. 9 i n.

⁶ Por. E. Badowska-Byszyńska, *Status i kompetencje Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Organy władzy publicznej w konstytucyjnym porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. W.J. Wołpiuk, Warszawa 2003, s. 69 i n.

Według opinii niektórych autorów⁷, „Kontrolę konstytucyjności prawa można w pewnym skrócie określić jako urządzenie prawne, którego celem jest uzgadnianie systemu prawnego z punktu widzenia źródeł prawa i hierarchii norm oraz powodowanie usuwania niezgodności z Konstytucją”.

W literaturze przedmiotu⁸ przyjmuje się, iż kontrola ta polega na badaniu wzajemnej zgodności norm prawnych różnej rangi (tzw. pionowej zgodności norm prawnych). Badanie zgodności norm prawnych sprowadza się do stwierdzenia istnienia zgodności albo niezgodności aktu normatywnego z aktem normatywnym usytuowanym na wyższym poziomie hierarchii normatywnej, w szczególności Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej⁹ (dalej Konstytucja RP, ustawa zasadnicza). Istotą takiej kontroli jest ocena, czy norma niższego rzędu, będąca przedmiotem kontroli jest zgodna z normą wyższego rzędu, czyli podstawą kontroli, tzw. wzorcem kontroli. Stwierdzić zatem można, że niezgodność norm prawnych sprowadza się do odmiennego określenia podmiotowego, przedmiotowego lub czasowego zakresu zastosowania norm prawnych lub odmienności dyspozycji norm. Przy czym, aspekt czasowy może być wyznacznikiem treści normy prawnej na tej samej zasadzie co aspekt przedmiotowy lub podmiotowy. Można zatem powiedzieć, iż w znaczeniu ścisłym przedmiotem kontroli konstytucyjności prawa jest ocena zgodności norm z Konstytucją RP. Z kolei, w znaczeniu szerszym kontrola ta obejmuje badanie hierarchicznej zgodności norm prawa powszechnie obowiązującego. Zauważyć przy tym należy, iż to drugie ujęcie jest dominujące w nauce prawa i orzecznictwie. Co więcej, znajduje także wyraz w przepisach prawnych wyznaczających zakres kognicji Trybunału Konstytucyjnego (art. 188 Konstytucji RP).

Mówiąc o zgodności z Konstytucją, trzeba mieć na uwadze trafny pogląd L. Garlickiego, iż pojęcie to „rozumie się szeroko i obejmuje ono też ocenę z ustawami podustawowych aktów normatywnych (...). Nie ma tu zresztą różnicy merytorycznej, skoro z Konstytucji wynika nakaz, by wszystkie akty niższej rangi były zgodne z ustawami, to niezgodność takiego aktu z ustawą jest zarazem naruszeniem Konstytucji”¹⁰. Co więcej, w przedstawionym zakresie nie stracił na

⁷ Przykładowo patrz Z. Czeszejko-Sochacki, *Trybunał Konstytucyjny PRL (Zagadnienia wybrane)*, „Państwo i Prawo” 1986, nr 1, s. 3; tenże *Procedury kontroli konstytucyjności norm*, [w:] „Studia nad prawem konstytucyjnym. Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 1963. Prawo CCLVII, Wrocław 1997, s. 63 i n.; zob. także A. Gwiżdż, *Trybunał Konstytucyjny*, „Państwo i Prawo” 1983, nr 1, s. 4 i n.

⁸ Por. np. L. Bosek, [w:] *Kontrola konstytucyjności prawa. Zagadnienia ustrojowe, procesowe i materialnoprawne*, pod red. L. Bsek, M. Wild, Warszawa 2011, s. 24-25.

⁹ Ustawa z dnia 2.04.1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483; Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 26.03.2001 r. o sprostowaniu błędów Dz.U. 2001, nr 28, poz. 319; Ustawa z dnia 8.09.2006 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej Dz.U. 2006, nr 200, poz. 1471 oraz Ustawa z dnia 7.05.2009 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej Dz.U. 2009, nr 114, poz. 946.

¹⁰ Zob. L. Garlicki, *Trybunał Konstytucyjny ante portas*, „Prawo i Życie” z 29.12.1984 r.

aktualności pogląd H. Kelsena, iż w Konstytucji należy szukać najwyższej reguły o tworzeniu norm dalszych szczebli; w Konstytucji tkwi swymi korzeniami logicznymi cały proces stopniowego konkretyzowania się norm, stanowiących o pożyteczności porządku prawnego¹¹. Nadto H. Kelsen stwierdza, iż system prawny jest przykładem systemu dynamicznego, bowiem obowiązywanie normy prawnej w systemie uzależnione jest od dwóch warunków: po pierwsze – aby norma ta została wprowadzona do systemu w sposób przez normę wyższą również do niego należąca oraz po drugie – aby następnie, w sposób przewidziany przez normę wyższą, nie została z niego usunięta. Norma podstawowa w systemie prawnym jest zatem najwyższą normą, zgodnie z którą inne normy są wprowadzane do systemu i z niego usuwane. Warto przy tym dodać, iż dla H. Kelsena prawo jest systemem dynamicznym w aspekcie obowiązywania, bowiem jak sam podkreśla „normy prawne nie dla tego obowiązują, że posiadają określoną treść, to jest ponieważ ich treść jest logicznie dedukowalna z założonej normy podstawowej, lecz dlatego, że są one ustanowione w pewnym sposób – zasadniczo w sposób określony przez założoną normę podstawową¹². W kelsenowskim systemie prawa najwyższe miejsce przypada konstytucji, będącej regułą kompetencyjną dla konstrukcji pozostałych norm systemu.

Mając na uwadze powyższe, w takim oto znaczeniu używa się pojęcia „kontrola konstytucyjności prawa” jako pewnego rodzaju skrót myślowy, oznaczający badanie prawidłowości procesu tworzenia prawa. Punktem wyjścia dla owej kontroli jest:

- po pierwsze – prawne istnienie Konstytucji jako podstawowego aktu prawnego państwa;
- po drugie – jej prawna nadrzędność w stosunku do innych zjawisk prawnych;
- po trzecie – jej moc prawna wynikająca z wyższej mocy prawnej prawa konstytucyjnego¹³.

Z kolei, efektem przedmiotowej kontroli konstytucyjności norm prawnych jest eliminacja normy prawnej z systemu prawa, jeżeli jest ona niezgodna z Konstytucją RP. Stwierdzić zatem można, iż kontrola konstytucyjności prawa stanowi konsekwencję przyjęcia określonego systemu źródeł prawa, w którym to

¹¹ Zob. Z. Czeszejko-Sochacki, *Trybunał Konstytucyjny PRL (Zagadnienia wybrane)*, „Państwo i Prawo” nr 1, 1986, s. 3.

¹² Szerzej M. Florczak-Wątor, *Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i ich skutki prawne, op. cit.*, s. 17-19. Zaproponowany przez H. Kelsena model hierarchicznie uporządkowanego systemu prawa był następnie wielokrotnie i na różne sposoby modyfikowany. Jego zasługą było zwrócenie uwagi na fakt, że pomiędzy normami występują dwa rodzaje powiązań (treściowe i kompetencyjne), pozwalające na konstruowanie dwóch rodzajów hierarchicznie uporządkowanych systemów normatywnych (statycznego i dynamicznego). Fundamentem dla obu systemów jest tzw. norma podstawowa (*Grundnorm*), będąca najwyższą normą „predefiniującą” w systemie statycznym treść, a w systemie dynamicznym sposób tworzenia innych norm.

¹³ Patrz i przywołaną tam literaturę Z. Czeszejko-Sochacki, *Sąd konstytucyjny w systemie organów państwowych (zakres kompetencji)*, „Studia i Materiały. Sądownictwo konstytucyjne”, 1996, nr 1,

pozycję nadrzędną posiada Konstytucja RP. Nadrzędność Konstytucji określa, iż normy prawne zawarte w aktach normatywnych niższego rzędu: powinny rozwijać postanowienia Konstytucji oraz nie powinny być sprzeczne z jej postanowieniami¹⁴. W rezultacie, tak zdefiniowaną zasadę prymatu Konstytucji mają gwarantować wykształcone w toku rozwoju historycznego dwa zasadnicze modele kontroli konstytucyjności prawa, tj. model parlamentarny i model pozaparlamentarny (sądowy). Dla ich wyróżnienia istotne jest to, jakiemu organowi powierzono kontrolę konstytucyjności ustaw, a jeżeli kompetencję tę przyznano więcej niż jednemu organowi, to który z nich spełnia w tym zakresie najważniejszą rolę. Niezwykłą trudność sprawia przedstawienie wszystkich wariantów kontroli prawa spotykanych w przeszłości, a chociażby tylko i obecnie. Zatem celowo ograniczam do dwóch wskazanych powyżej modeli kontroli prawa, czyli modelu parlamentarnego i pozaparlamentarnego¹⁵.

W przypadku modelu parlamentarnego kontrola dokonywana jest przez organ stanowiący prawo w toku postępowania legislacyjnego. Wskazać przy tym należy, iż nie występuje tu żadna odrębna procedura kontrolna, a sama kontrola ma charakter samoistny i jej wszczęcie nie zależy od inicjatywy (wniosku) innego podmiotu. Ma ona jedynie charakter prewencyjny. Natomiast już po uchwaleniu ustawy nie ma prawnych możliwości zakwestionowania jej zgodności z Konstytucją¹⁶.

Z kolei w modelu pozaparlamentarnym kontrola prawa sprowadza się do weryfikacji normy prawnej przez organ niezależny pod względem organizacyjnym i funkcjonalnym od parlamentu. W literaturze przedmiotu¹⁷ podaje się, iż w ramach modelu pozaparlamentarnego wyróżnia się model amerykański i europejski.

W modelu amerykańskim ochrona konstytucyjności prawa została powierzona sądom, przede wszystkim Sądowi Najwyższemu, i jest realizowana w formie incydentalnej, na tle rozpoznawania konkretnych spraw¹⁸. Sąd zatem rozstrzyga spór konstytucyjny na zarzut jednej ze stron procesowych, zgłoszony w sprawie zawisłej przed tym sądem. Odpowiednia norma prawna, której zarzut dotyczy, ma

s. 11 i n.; por. także M. Masternak-Kubiak M., *Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym*, op. cit., s. 9 i n.; Alberski R., *Trybunał Konstytucyjny w polskich systemach politycznych*, Wrocław 2010, s. 15 i n. Zdaniem Autora, „Analizując proces prowadzący do ukształtowania się Konstytucji w znaczeniu formalnym, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na rozwój koncepcji prawa natury. Jest to jedna z podstawowych przesłanek prowadzących do uznania nadrzędności aktów konstytucyjnych w porządku prawnym. Idea praw natury zawiera trzy elementy istotne z punktu widzenia dzisiejszego konstytucjonalizmu: przekonanie o istnieniu praw niepodlegających woli suwerena, wywodzenie z nich idei podmiotowych, niezbywalnych praw jednostki oraz pogląd o konieczności ograniczenia władzy, zwłaszcza tej owe nadrzędne prawa naruszającej”.

¹⁴ Zob. także M. Wiącek, *Pytanie prawne sądu do Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2011, s. 19 i n.

¹⁵ Np. S. Rozmaryn, *Kontrola konstytucyjności ustaw*, „Państwo i Prawo” (1948), nr 12, s. 3-20.

¹⁶ Zob. B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, op. cit., s. 114.

¹⁷ Por. np. H. Zięba-Zalucka, *Władza ustawodawcza, wykonawcza i sędziowska w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2002, s. 215-217.

¹⁸ Por. L. Garlicki, *Trybunał Konstytucyjny*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. V, pod. red. L. Garlicki, Warszawa 2007, s. 1 i n.

stanowić podstawę rozstrzygnięcia. Orzeczenie w przedmiocie konstytucyjności normy prawnej ma jedynie skutek pomiędzy stronami sporu¹⁹. Istotnym jest, iż w modelu amerykańskim może wystąpić zjawisko, gdy dwa sądy powszechne rozstrzygając dwie indywidualne sprawy, w których podniesiono zarzut niekonstytucyjności prawa, rozstrzygają odmiennie w przedmiocie zgodności normy prawnej z Konstytucją. W konsekwencji oznacza to, iż w jednej sprawie sąd, uznając normę za zgodną z Konstytucją, wyda na jej podstawie orzeczenie. Natomiast w drugiej, dopatrując się niezgodności tej samej normy z Konstytucją, wyda orzeczenie z pominięciem tej normy prawnej. Warto przy tym wskazać, jak istotną rolę w modelu tym odgrywa precedens. Pomimo, że orzeczenia Sądu Najwyższego nie dotyczą indywidualnej sprawy, mają właśnie charakter precedensów, co oznacza w konsekwencji, że wiążą sądy niższego rzędu.

Jak słusznie wskazuje M. Masternak-Kubiak²⁰ w modelu amerykańskim ochrony Konstytucji prawo zainicjowania postępowania służy tym wszystkim podmiotom, które mogą wszcząć postępowanie przed sądem. Strona musi zademonstrować, iż został naruszony jej osobisty i uznany przez prawo interes, czyli musi wykazać, że naruszony interes prawny łączył się bezpośrednio ze sferą praw i obowiązków regulowanych przez Konstytucję lub przepisy ustawowe. Model amerykański wyróżnia się tym, iż ma charakter zdecentralizowany, konkretny, względny i następczy.

Model europejski (kelsenowski, kontynentalny²¹) wzorowany na rozwiązaniach austriackich z lat 1920-1925²² powierza badanie konstytucyjności prawa samodzielnemu organowi, niezależnemu od władzy ustawodawczej, wyodrębnionemu z sądownictwa powszechnego. Bez wątpienia, organ ten różni się od sądów powszechnych, niemniej ma wiele cech charakterystycznych dla sądów np. skład, procedura. Główną funkcją tego organu jest rozstrzygnięcie o zgodności norm prawa z Konstytucją w oderwaniu od indywidualnych przypadków. W pewnych okolicznościach dopuszcza się kontrolę konkretną, np. skarga konstytucyjna. Przy czym, badając kwestionowaną normę prawną, weryfikacji poddaje się nie tylko jej treść, ale również tryb uchwalenia danego aktu normatywnego, w którym norma jest zawarta, jak również kompetencje organu wydającego dany akt prawny. Warto przy tym zauważyć, iż orzeczenia o niezgodności normy prawnej z Konstytucją mają zasadniczo charakter powszechny i ostateczny, a ich skutkiem jest eliminacja normy z danego porządku prawnego²³. W modelu tym kontrola konstytucyjności prawa ma charakter abstrakcyjny. Jest bowiem realizowana w oderwaniu od indywidualnych

¹⁹ Ibidem, s. 215.

²⁰ Zob. M. Masternak-Kubiak, *Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym*, op. cit., s. 38-39.

²¹ Por. L. Garlicki, *Trybunał Konstytucyjny*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. V, pod red. L. Garlicki (red.), op. cit., s. 1 i n.

²² Ibidem, s. 38.

²³ Patrz H. Zięba-Załucka, *Władza ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, op. cit., s. 216.

przypadków stosowania prawa, z kolei inicjatywa postępowania należy do ściśle określonego kręgu podmiotów. Model europejski ma charakter scentralizowany, abstrakcyjny, kompleksowy i bezwzględny.

Zauważyć przy tym należy, iż o ile w modelu amerykańskim kontrola ma charakter następczy, czyli sprawowana jest po wejściu w życie aktu normatywnego zawierającego normę prawną sprzeczną z Konstytucją, o tyle w modelu europejskim kontrola może mieć charakter uprzedni, czyli może być sprawowana przed wejściem w życie aktu normatywnego.

Warto w tym miejscu przytoczyć pogląd H. Zięby-Załuckiej²⁴, która stoi na stanowisku, że w warunkach naszej rzeczywistości model europejski jest modelem lepszym i skuteczniejszym od modelu amerykańskiego. Uzasadnia to tym, że powołanie odrębnego organu do kontroli zgodności norm prawnych z Konstytucją czyni ją bardziej niezawodną i uniwersalną. Co więcej, przekazanie owego uprawnienia w kompetencję sądów powszechnych mogłoby spowodować nadmierny napływ spraw właśnie z tego tytułu i całkowicie zdeorganizowało pracę obciążonych nierozstrzygniętymi sprawami sądów.

W Polsce, trwająca nadal ciągle ożywiona dyskusja nad zagadnieniem kontroli konstytucyjności prawa, począwszy od powołania Trybunału Konstytucyjnego w 1982 r.²⁵ do uchwalenia nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r.²⁶ (dalej Konstytucja RP, ustawa zasadnicza) i nowej ustawy o Trybunale Konstytucyjnym z 1.08.1997 r.²⁷ (dalej TKU) skupia się wokół trzech zasadniczych problemów:

- po pierwsze – analizy źródeł tej instytucji;
- po drugie – samej celowości jej powołania, ze szczególnym zwróceniem uwagi na znaczenie instytucji kontroli konstytucyjności prawa jako gwarancji praworządności;
- po trzecie – organizacji Trybunału Konstytucyjnego i zasad jego funkcjonowania.

Trzeba zarazem zauważyć, że w dalszym ciągu mniej uwagi poświęca się sprawom pozycji ustrojowej Trybunału Konstytucyjnego, mając na uwadze klasyfikację organów państwowych. Jak również, samej ocenie charakteru podstawowej działalności Trybunału Konstytucyjnego, polegającej na orzekaniu o zgodności ustaw i innych aktów normatywnych z Konstytucją i aktów podustawowych. Właśnie tej ostatniej kwestii pragnę poświęcić niniejsze rozważania. W związku z tym przyjmuję tutaj inną optykę wywodu, koncentrując

²⁴ Ibidem, s. 216.

²⁵ Zob. np. Garlicki L., *Ewolucja ustrojowej roli i kompetencji polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2006, s. 3 i n.

²⁶ Ustawa z dnia 2.04.1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483; Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 26.03.2001 r. o sprostowaniu błędów Dz.U. 2001, nr 28, poz. 319; Ustawa z dnia 8.09.2006 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 2006, nr 200, poz. 1471 oraz Ustawa z dnia 7.05.2009 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 2009, nr 114, poz. 946.

²⁷ Dz.U. nr 102, poz. 643 ze zm.

się nie tyle na całościowej prezentacji rozwoju sądownictwa konstytucyjnego w Polsce²⁸ i na świecie, ile na próbie odpowiedzi na następujące pytania:

- *primo* – czym jest Trybunał Konstytucyjny w porównaniu z innymi konstytucyjnymi organami państwa²⁹;
- *secundo* – jak nazwać jego działalność w porównaniu z działalnością innych konstytucyjnych organów państwa.

Podjęcie próby oceny istoty funkcjonowania Trybunału Konstytucyjnego w polskim porządku prawnym wypada poprzedzić pewnymi spostrzeżeniami natury ogólnej, tj. analizą podstaw prawnych działania polskiego Trybunału Konstytucyjnego oraz jego pozycją ustrojową. W jakim stopniu zamysł się udało się zrealizować, pozostaje poddać osądowi Czytelnika.

2. Podstawy prawne działania polskiego Trybunału Konstytucyjnego

W literaturze przedmiotu polski Trybunał Konstytucyjny bywa różnie określany. Zwany jest bowiem „negatywnym ustawodawcą”³⁰, „sądem konstytucyjnym”, „sądem prawa” czy „strażnikiem” lub też „adwokatem Konstytucji”³¹. Bez wątplenia, w nazewnictwie tym jest sporo racji. Z drugiej strony powstaje wiele nieporozumień. Jak słusznie podnosi przy tym M. Zubik³², warto przyrzeć się wymienionym definicjom. Niekiedy wskazują one na istotę ustrojowej roli, organizacji czy kompetencji Trybunału Konstytucyjnego, umożliwiając uchwycić odmienności TK w porównaniu z innymi organami władzy sądowniczej.

Do polskiego porządku prawnego Trybunał Konstytucyjny (wraz z Trybunałem Stanu) został wprowadzony 26.03.1982 r.³³ na podstawie nowelizacji Konstytucji z 1952 r.³⁴ Mógł on jednak rozpocząć funkcjonowanie dopiero po uchwaleniu

²⁸ Zob. zwłaszcza rozważania Z. Czeszejko-Sochackiego, *Sądownictwo konstytucyjne w Polsce*, „Studia i Materiały”, t. XVIII, Warszawa 2003.

²⁹ Por. P. Tuleja, *Trybunał Konstytucyjny – negatywny ustawodawca czy strażnik Konstytucji*, [w:] *Instytucje prawa konstytucyjnego w dobie integracji europejskiej. Księga jubileuszowa dedykowana prof. Marii Kruk-Jarosz*, pod red. J. Wawrzyniak, M. Laskowska, Warszawa 2009, s. 573 i n.

³⁰ Zob. np. P. Tuleja, *Trybunał Konstytucyjny – negatywny ustawodawca czy strażnik Konstytucji?*, [w:] *Instytucje prawa konstytucyjnego w dobie integracji europejskiej. Księga Jubileuszowa dedykowana prof. Marii Kruk-Jarosz*, pod red. J. Wawrzyniak, M. Laskowska, Warszawa 2009, s. 573 i n.

³¹ Np. M. Zubik., *Status prawny sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2011, s. 21.

³² Ibidem, s. 21.

³³ Szerzej A. Szyszka, *Trybunał Konstytucyjny*, [w:] *Konstytucyjny system władz publicznych*, pod red. A. Chmielnicki, Warszawa 2010, s. 235 i n.; por. także K. Działocha, S. Paweła, *Zmiany zakresu właściwości Trybunału Konstytucyjnego de lege lata i de lege ferenda*, „Państwo i Prawo” 1989, nr 11, s. 15 i n.

³⁴ Por. J. Trzeciński, *Kształtowanie się kompetencji Trybunału Konstytucyjnego do kontroli konstytucyjności prawa (1985-1997). Zarys problematyki*, [w:] *Trybunał Konstytucyjny. Księga XV-lecia*, F. Rymarz, A. Jankiewicz, Warszawa 2001, s. 87 i n.

29.04.1985 r. ustawy o Trybunale Konstytucyjnym³⁵. Należy przy tym przypomnieć fakt, iż TK był na pewno „dzieckiem nie chcianym” poprzedniej władzy, a już z całą pewnością instytucją w jakiś sposób na władzy wymuszoną³⁶. Jesienią 1985 r. został powołany pierwszy skład Trybunału³⁷. Możliwe stało się tym samym podjęcie przez ten organ działalności. Z kolei w styczniu 1986 r. wpłynęła do TK pierwsza sprawa: przedstawiony przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu wniosek o zbadanie konstytucyjności rozporządzenia Rady Ministrów zmieniającego zasady ustalania opłat eksploatacyjnych w niektórych typach mieszkań. W dniu 1.08.1997 r.³⁸ uchwalono ostatecznie nową (formalnie drugą po ustawie z 29.04.1985 r.) ustawę o Trybunale Konstytucyjnym³⁹. Zniosła ona obowiązywanie nie tylko swej poprzedniczki, lecz również – choć bez wyraźnego przepisu derogacyjnego – obowiązywanie uchwały Sejmu z dnia 31.07.1985 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym. W rezultacie, przejęła regulację problematyki zarówno ustrojowej, jak i proceduralnej. Z uwagi na ich ścisły związek dokonana unifikacja jest czymś naturalnym, jak wskazuje P. Sarnecki⁴⁰, to raczej stan poprzedni jest trudny do wyłumaczenia i odpowiada powszechnie występującym rozwiązaniom. Niemniej jednak znacznie rozszerzone przez nową ustawę zasadniczą z 2.04.1997 r. podstawy konstytucyjne TK oznaczają przeniesienie wielu treści ustawy z 1985 r. wprost do Konstytucji i wpływają na uszczuplenie zakresu materii nowej ustawy o TK. Warto przy tym wspomnieć, że właśnie ta ustawa była pierwszą, która wprost implementowała postanowienia nowej Konstytucji na grunt grunt ustawodawstwa „zwykłego”⁴¹. Zgodnie z treścią art. 188 Konstytucji RP, Trybunał orzekać ma przede wszystkim w sprawach hierarchicznej zgodności norm (art. 188 pkt 1-3), a w szczególności skargi konstytucyjnej (art. 188 pkt 5 w zw. z art. 79 Konstytucji), zgodności

³⁵ Dz.U. 1991, nr 109, poz. 470 ze zm.; zob. np. J. Jodłowski, *Trybunał Obrony Praw*, „Prawo i Życie” (1982), nr 18.

³⁶ Szerzej J. Zakrzewska, *Trybunał Konstytucyjny – konstytucja – państwo prawa*, „Państwo i Prawo” 1992, nr 1, s. 4 i n.

³⁷ Zob. L. Garlicki, *Ewolucja ustrojowej roli i kompetencji polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2006, s. 4 i n.

³⁸ D. Dudek, *Trybunał Konstytucyjny jako organ władzy sądowniczej (uwagi o nowym uregulowaniu pozycji i kompetencji Trybunału)*, [w:] *Konstytucja. Trybunał Konstytucyjny*, pod red. C. Banasiński, J. Oniszczyk, Warszawa 1998, s. 148 i n.

³⁹ Por. M. Safjan, *Pozycja Trybunału Konstytucyjnego w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Nowe instrumenty i metody działania*, [w:] *Pięć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały z konferencji na Zamku Królewskim w Warszawie 17 października 2002*, Warszawa 2002, s. 30 i n.

⁴⁰ Patrz P. Sarnecki, *Nowa ustawa o Trybunale Konstytucyjnym*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 1, s. 9 i n.

⁴¹ Zob. M. Safjan, *Pozycja Trybunału Konstytucyjnego w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Nowe instrumenty i metody działania*, [w:] *Pięć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały z konferencji na Zamku Królewskim w Warszawie 17.10.2002*, Warszawa 2002, s. 33 i n.

z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych (art. 188 pkt 4 Konstytucji), rozstrzygać spory kompetencyjne między centralnymi konstytucyjnymi organami państwa (art. 189 Konstytucji)⁴², a także stwierdzać, na wniosek Marszałka Sejmu, przejściową przeszkodę w sprawowaniu urzędu przez prezydenta (art. 131 ust. 1 Konstytucji).

Jak wiadomo, zasadniczą podstawę działania Trybunału Konstytucyjnego tworzy bezpośrednio Konstytucja RP (odpowiednio: art. 10 ust. 2, art. 122 ust. 3-4, art. 131, art. 133 ust. 2, art. 173-174, art. 188-197, art. 224 ust. 2, art. 239, art. 241 ust. 5), pozostawiając ustawie z 1.08.1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym oraz wydanej na jej podstawie uchwale Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Trybunału Konstytucyjnego z 3.10.2006 r. w sprawie Regulaminu Trybunału Konstytucyjnego, szczegółowe czynności jego organów oraz tryb ich wykonywania, a także wewnętrzny tok postępowania z przedkładanymi Trybunałowi wnioskami, pytaniami prawnymi i skargami konstytucyjnymi⁴³, rolę uzupełniającą stanowi art. 197 ustawy zasadniczej⁴⁴. Artykuł 197 ustawy zasadniczej istotnie ogranicza swobodę ustawodawcy zwykłego określania kompetencji Trybunału Konstytucyjnego⁴⁵.

Zauważyć należy, że ustawa o Trybunale Konstytucyjnym w art. 1 ust. 1 jedynie stwierdza, że „Trybunał Konstytucyjny jest organem władzy sądowniczej, powołany do badania zgodności z Konstytucją aktów normatywnych i umów międzynarodowych oraz wykonywania innych zadań określonych w Konstytucji”. Natomiast art. 2 tej ustawy powiela wskazane w Konstytucji RP prerogatywy Trybunału Konstytucyjnego⁴⁶ w przedmiocie kontroli norm.

Warto dodać, że ustawa o Trybunale Konstytucyjnym wyposaża Trybunał w uprawnienia, które nie zostały sprecyzowane postanowieniami ustawy zasadniczej. Przykładowo w świetle art. 4 ust. 2 TKU Trybunał posiada kompetencję sygnalizacyjną, a mianowicie: „Trybunał przedstawia właściwym organom stanowiącym prawo uwagi o stwierdzonych uchybieniach i lukach w prawie, których usunięcie jest niezbędne dla zapewnienia spójności systemu prawnego Rzeczypospolitej Polskiej”. W rezultacie na mocy art. 4 ust. 2 Trybunał wydaje postanowienia sygnalizacyjne. Co więcej, art. 50 TKU gwarantuje istotną kompetencję z punktu widzenia ochrony wolności i praw człowieka, tj.: „1. Trybunał

⁴² Zob. np. P. Sarnecki, *Spory kompetencyjne przed Trybunałem Konstytucyjnym*, „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 5, s. 9 i n.

⁴³ Zob. Uchwała Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3.10.2006 r. w sprawie Regulaminu Trybunału Konstytucyjnego, na: www.trybunal.gov.pl/o-trybunale/akty-normatywne/regulamin-trybunalu-konstytucyjnego/ (10-03-2017).

⁴⁴ Zob. L. Bosek, M. Wild, *Kontrola konstytucyjności prawa. Zagadnienia ustrojowe, procesowe i materialnoprawne*, op. cit., s. 57 oraz przywołaną tam literaturę.

⁴⁵ Przykładowo M. Zubik wskazuje na tzw. „bezwzględną wyłączność norm konstytucyjnych” w odniesieniu do kontroli norm, zob. szerzej M. Zubik, *Status prawny sędziego Trybunału konstytucyjnego*, Warszawa 2011, s. 24.

⁴⁶ Zob. Z. Czeszejko-Sochacki, L. Garlicki, J. Trzciniński, *Komentarz do ustawy o Trybunale Konstytucyjnym*, Warszawa 1999, s. 11.

może wydać postanowienie tymczasowe o zawieszeniu lub wstrzymaniu wykonania orzeczenia w sprawie, której skarga dotyczy, jeżeli wykonanie wyroku, decyzji lub innego rozstrzygnięcia mogłoby spowodować skutki nieodwracalne, wiążące się z dużym uszczerbkiem dla skarżącego lub gdy przemawia za tym ważny interes publiczny lub inny ważny interes skarżącego. 2. Postanowienie tymczasowe doręcza się bezzwłocznie skarżącemu oraz właściwemu organowi sądowemu lub organowi egzekucyjnemu. 3. Trybunał uchyla postanowienie tymczasowe, jeżeli ustana przyczyny, dla których zostało ono wydane”.

Zauważyć przy tym trzeba, że normy konstytucyjne określające zakres kognicji Trybunału Konstytucyjnego w przedmiocie kontroli norm, dekodowane z art. 79, art. 186 ust. 2, art. 188, art. 193 Konstytucji RP, nie znajdują rozwinięcia w ustawie o Trybunale Konstytucyjnym. W rezultacie, stanowi to argument na rzecz tezy, że zakres kognicji TK w przedmiocie kontroli norm nie może być określony przez ustawę, np. przez dostrzeżenie w przepisach ustrojowych o sędziach TK normy upoważniającej Trybunał Konstytucyjny (np. art. 195 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którym sędziowie TK są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji). Co więcej, szczegółowa analiza obowiązujących przepisów prawnych wyraźnie wskazuje, że Trybunał Konstytucyjny nie został wyposażony w kompetencje, które w innych porządkach prawnych przynależą temu organowi konstytucyjnemu.

Po pierwsze, poza zakresem kognicji Trybunału Konstytucyjnego pozostają sprawy dotyczące stwierdzenia ważności wyborów i referendum. Kwestie te wiążą się z oceną faktów i zapewne z tego względu zostały wyłączone z zakresu kognicji TK. Wskazać należy, że Trybunał może te kwestie rozpatrywać tylko w ramach skarg i wniosków zarzucających niezgodność z Konstytucją aktów normatywnych regulujących zasady przeprowadzania wyborów i referendum. Nie ma on właściwości do orzekania w sprawach odpowiedzialności konstytucyjnej, gdyż te kwestie przekazano Trybunałowi Stanu. Po drugie, Trybunał Konstytucyjny nie ma uprawnień do ustalania powszechnie obowiązującej wykładni ustaw (art. 239 ust. 2 i 3 Konstytucji RP). Kompetencja ta została Trybunałowi Konstytucyjnemu odjęta w 1997 r., mimo że w okresie 1989-1997 znajdowała wielokrotnie zastosowanie w praktyce⁴⁷. W literaturze przedmiotu zwrócono także uwagę na fakt, że Trybunał Konstytucyjny nie dysponuje kompetencją do abstrakcyjnego ustalania powszechnie obowiązującej wykładni Konstytucji, która wykraczałaby poza wykładnię operacyjną dokonywaną na tle rozpatrywanych spraw⁴⁸.

⁴⁷ Por. np. J. Oniszczyk, *Powszechnie obowiązująca wykładnia ustaw ustalana przez Trybunał Konstytucyjny*, Warszawa 1995; por. także Z. Czeszejko-Sochacki., *O niektórych problemach powszechnie obowiązującej wykładni ustalonej przez Trybunał Konstytucyjny*, [w:] *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci prof. Janiny Zakrzewskiej*, Warszawa 1996, s. 39 i n.

⁴⁸ Patrz Z. Czeszejko-Sochacki, L. Garlicki, J. Trzciniński, *Komentarz do ustawy o Trybunale Konstytucyjnym*, Warszawa 1994, s. 14.

3. Pozycja ustrojowa polskiego Trybunału Konstytucyjnego

Dotychczasowy dorobek orzecznicy Trybunału Konstytucyjnego, w szczególności dorobek powstały pod rządami obowiązującej Konstytucji RP wskazuje, że pytanie o pozycję i rolę ustrojową Trybunału Konstytucyjnego jest nadal aktualne. Można nawet zaryzykować tezę, że obecne dylematy ustrojowe dotyczące Trybunału Konstytucyjnego w większym stopniu niż to miało miejsce wcześniej łączą się z dylematami stojącymi przed współczesnym sądownictwem konstytucyjnym⁴⁹.

Powyższa wstępna analiza przytoczonych podstaw prawnych działania Trybunału Konstytucyjnego w Polsce pozwala uznać ten organ za centralny konstytucyjny organ państwa (w rozumieniu art. 188 pkt 3 oraz art. 189 Konstytucji), którego działalność orzecznicza odnosi się do całego terytorium RP⁵⁰. W ramach hierarchicznej kontroli norm Konstytucja RP, od początku do końca, wymienia wszystkie kompetencje sądu konstytucyjnego, nie pozostawiając tu swobody ustawodawcy (bezwzględna wyłączność norm konstytucyjnych). Przepisy prawa wyodrębniają wreszcie Trybunał Konstytucyjny spośród innych organów państwa pod względem kompetencyjnym, personalnym i funkcjonalnym. Co więcej, Konstytucja w czasie żadnego z trzech przewidzianych w ustawie zasadniczej stanów nadzwyczajnych nie ogranicza kompetencji TK ani skutków prawnych jego orzeczeń.

Warto przy tym dodać, że ustawa zasadnicza separuje Trybunał Konstytucyjny nie tylko od organów państwa należących do innych segmentów władzy w państwie, ale także czyni go niezależnym od innych organów w ramach władzy sądowniczej. Jak wiadomo, nad działalnością orzeczniczą TK żaden inny organ państwa nie sprawuje nadzoru judykacyjnego, w tym i Sąd Najwyższy czy Naczelny Sąd Administracyjny⁵¹. Co więcej, nie jest przewidziana kompetencja Krajowej Rady Sądownictwa w odniesieniu do powoływania sędziów Trybunału czy ich statusu prawnego. Jak słusznie wskazuje przy tym M. Zubik⁵², tak jak w przypadku relacji sądów oraz trybunałów do innych organów państwa wymagana jest separacja i równoważenie, to w przypadku relacji między organami władzy sądowniczej możliwe są pewnego typu zazębenia. Przykładem może być tu właściwość Trybunału Stanu w odniesieniu do przestępstw popełnionych przez Prezydenta oraz członków Rady Ministrów (art. 145 ust. 1 i art. 156 ust. 1 Konstytucji RP) wyłączająca lub ograniczająca właściwość sądów powszechnych,

⁴⁹ Zob. np. P. Tuleja, *Trybunał Konstytucyjny – negatywny ustawodawca czy strażnik Konstytucji?*, [w:] *Księga jubileuszowa dedykowana prof. Marii Kruk-Jarosz*, pod red. J. Wawrzyniak, M. Laskowska, op. cit., s. 573 i n.

⁵⁰ Zob. M. Zubik, *Status prawny sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2011, s. 24 i n.

⁵¹ Zob. np. A. Zieliński, *Współdziałanie Naczelnego Sądu Administracyjnego z Trybunałem Konstytucyjnym*, „Państwo i Prawo” 1989, nr 5.

⁵² Szerzej M. Zubik, *Status prawny sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, op. cit., s. 24 i n.

przewodniczenie Trybunałowi Stanu przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego (art. 199 ust. 2) czy oddziaływanie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na ostateczne już rozstrzygnięcia sądowe. Dodatkowo, po zużyciu się przepisu przejściowego, jaki określony był w art. 236 ust. 2 Konstytucji RP, zmieniła się generalna konstrukcja w ramach sądownictwa krajowego. Obok bowiem Sądu Najwyższego, uniezależnił się Naczelny Sąd Administracyjny wraz z równoległym – obok sądownictwa powszechnego i wojskowego – blokiem sądownictwa administracyjnego. Podkreślić warto, że sądom administracyjnym ustawa zasadnicza w art. 184, wyznaczyła – w pewnym zakresie, prawo do badania hierarchicznej zgodności norm⁵³. Chodzi tu bowiem o ocenę zgodności z ustawami przepisów prawa miejscowego. W tym zakresie więc, przy wszystkich wątpliwościach przedstawianych w literaturze przedmiotu oraz samym orzecznictwie w zakresie możliwości badania przez TK aktów prawa miejscowego, kognicja Trybunału Konstytucyjnego oraz sądownictwa administracyjnego ma co najmniej charakter konkurencyjny⁵⁴.

W kontekście powyższych rozważań trzeba zauważyć, iż charakter prawny i pozycję ustrojową Trybunału Konstytucyjnego w systemie organów władzy wyznaczają przede wszystkim przepisy art. 10 ust. 2 zlokalizowanego w rozdziale I Konstytucji RP pod tytułem: „Rzeczpospolita” oraz art. 173-174 zlokalizowanych w rozdziale VIII ustawy zasadniczej „Sądy i Trybunały”. W świetle przepisu art. 10 ust. 2 ustawy zasadniczej „Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały”.

Zgodnie z art. 173 i 174 Konstytucji polskiej „Sądy i Trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz”, „Sądy i Trybunały wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej”. Brzmienie tych przepisów i systematyka Konstytucji RP nie budzą wątpliwości, że TK został zaliczony przez ustawodawcę konstytucyjnego do organów władzy sądowniczej⁵⁵. Pogląd ten potwierdza także art. 1 ust. 1 TKU zgodnie z którym: „Trybunał Konstytucyjny, zwany dalej „Trybunałem”, jest organem władzy sądowniczej, powołanym do badania zgodności z Konstytucją aktów normatywnych i umów międzynarodowych oraz wykonywania innych zadań określonych w Konstytucji”.

Zdaniem L. Boska⁵⁶ zaliczenie Trybunału Konstytucyjnego do organów władzy sądowniczej stanowi pewne *novum* ustrojowe. Co zostało już stwierdzone, Trybunał Konstytucyjny do polskiego prawa został wprowadzony ustawą

⁵³ Zob. wyrok NSA z 16.01.2006 r., I OPS 4/05, ONSAiWSA 2006, nr 2, poz. 39.

⁵⁴ Patrz M. Zubik, *Status prawny sędzię Trybunału Konstytucyjnego*, op. cit., s. 25 oraz przytoczona literatura i orzecznictwo.

⁵⁵ Szerzej B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa, s. 115 i n.; zob. także L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, s. 356 i n.

⁵⁶ Patrz L. Bosek, [w:] *Kontrola konstytucyjności prawa. Zagadnienia ustrojowe, procesowe i materialnoprawne*, pod red. L. Bosek, M. Wild, Warszawa 2011, s. 59 i n.

z 26.03.1982 r. o zmianie Konstytucji PRL. Rozdział IV Konstytucji PRL pt. „Trybunał Konstytucyjny, Trybunał Stanu, Najwyższa Izba Kontroli” uznawał Trybunał za jeden z tzw. organów kontroli i ochrony prawa. Co więcej, Mała Konstytucja z 1992 r. utrwaliła stanowisko separatystyczne, zgodnie z którym Trybunał Konstytucyjny został usytuowany poza systemem organów władzy sądowniczej „jako organ kontroli konstytucyjności prawa o swoistych cechach posługujący się metodami jurysdykcyjnymi”.

Przy ustaleniach poczynionych powyżej można by wnosić, że Trybunał jest władzą sądowniczą. Niemniej jednak, jest to wniosek zbyt pochopny, ponieważ postanowienia te ani w ustawie zasadniczej, ani w ustawie o TK nie znajdują rozwinięcia potwierdzającego stwierdzenie, że Trybunał Konstytucyjny wyczerpuje cechy organu władzy sądowniczej. Niektórzy autorzy kwestionują nawet prawdziwość tezy głoszącej, że Trybunał Konstytucyjny jest organem władzy sądowniczej. Postulują w związku z tym odejście od usytuowania TK w obrębie władzy sądowniczej, na rzecz sklasyfikowania go jako organu kontroli prawa⁵⁷.

J. Mikołajewicz⁵⁸ stoi na stanowisku, że „Trybunał Konstytucyjny jest organem działającym na sposób sądowy”. Zauważa, że we współczesnym rozumieniu oznacza to, iż jest to nie tylko organ, którego substrat osobowy składa się z osób chronionych zasadami niezawisłości i niezależności sędziowskiej, ale też organ działający na zasadzie skargowości⁵⁹ (co oznacza nie tylko, że postępowanie jest wszczynane na wniosek upoważnionego podmiotu, ale też, że wniosek ten wyznacza zakres rozpoznania sprawy) oraz kontrydiktoryjności. Bez wątpienia, próby określenia Trybunału Konstytucyjnego sądem, a jego działalności miarą sprawiedliwości mają wielorakie podłoże. Przykładowo J. Trzcziński⁶⁰ wskazuje na następujące:

- odwoływanie się w myśleniu o Trybunale Konstytucyjnym jako organie państwa do zasady trójpodziału władzy jako kryterium klasyfikacji organów państwa. Zdaniem autora, „(...) współcześnie nie należy przywiązywać do zasady trójpodziału władzy takiego oto znaczenia, że każdy konstytucyjny organ powinien być zaszerogowany do jednej z trzech władz; jest to nadto sprzeczne z faktami konstytucyjnymi”;
- sama nazwa „trybunał” na gruncie prawa polskiego historycznie kojarzona jest z sądem;

⁵⁷ Zob. J. Trzcziński, *Trybunał Konstytucyjny – regulacja konstytucyjna i praktyka*, [w:] *Sądy i trybunały w konstytucji i w praktyce*, pod red. W. Skrzydło, Warszawa 2005, s. 89-93.

⁵⁸ Szerzej J. Mikołajewicz, *Zasady orzecznicze Trybunału Konstytucyjnego*, Poznań 2008, s. 75.

⁵⁹ Szerzej na temat zasady skargowości zob. np. K. Wojtyczek, *Zasada skargowości w procedurze kontroli norm przed polskim Trybunałem Konstytucyjnym*, „Przegląd Sejmowy” 2003, nr 1, s. 25 i n.

⁶⁰ Np. J. Trzcziński, *Czy Trybunał Konstytucyjny jest władzą sądowniczą?*, „Prawo i Życie” 1998, nr 1, s. 12 i n. W literaturze prawa konstytucyjnego od lat toczy się dyskusja na temat statusu ustrojowego Trybunału Konstytucyjnego. Przykładowo J. Trzcziński, *Charakter podstawowej działalności Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Trybunał Konstytucyjny. Materiały konferencyjne*, pod red. J. Trzcziński, Wrocław 1987 s. 77 i n.

- przyznanie członkom Trybunału Konstytucyjnego tytułu sędziego;
- przyznanie sędziom Trybunału niezawisłości sędziowskiej na wzór niezawisłości sędziowskiej w wymiarze sprawiedliwości;
- wprowadzenie rozprawy, jako sposobu prowadzenia sprawy kończącej się orzeczeniem;
- rozważenie, w okresie przed powołaniem Trybunału Konstytucyjnego, przyznania kompetencji do badania zgodności prawa z Konstytucją Sądowi Najwyższemu;
- traktowanie Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu jako organów jednorodnych, co jest oczywistym błędem, ponieważ Trybunał Stanu jest niewątpliwie szczególnego rodzaju sądem, a jego działalność jest wymiarem sprawiedliwości;
- wykonywanie kontroli konstytucyjności prawa w niektórych współczesnych państwach przez sądy;
- szczególnie, bardzo szeroki sposób rozumienia wymiaru sprawiedliwości.

Jednakże, gruntowna analiza Konstytucji RP oraz analiza ustawy o TK nie uzasadniają wniosku, że działalność Trybunału polega na rozstrzygnięciu sporów prawnych, a więc, że mieści się w pojęciu wymiaru sprawiedliwości. Tym samym, postępowanie Trybunału Konstytucyjnego nie może być określane jako sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, gdyż jest to funkcja właściwa tylko dla sądów⁶¹. Skoro więc, Trybunał Konstytucyjny nie sprawuje wymiaru sprawiedliwości, nie jest zatem organem wymiaru sprawiedliwości⁶². Warto w tym miejscu przypomnieć, że ustawa zasadnicza z 1997 r. ujęła strukturę władzy sądowniczej w dwa odrębne segmenty: pierwszy tworzą sądy, a drugi trybunały (tj. Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu). Z kolei, zgodnie z treścią art. 175 ust. 1 ustawy zasadniczej wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe. Regulacja ta pomija natomiast Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu i nie wspomina o Trybunale Konstytucyjnym jako o organie wymiaru sprawiedliwości. W związku z powyższym w literaturze przyjmuje się, że ustawodawca konstytucyjny zakładał, że uznanie Trybunału Konstytucyjnego za organ władzy sądowniczej (a nawet w ujęciu materialnym za „sąd” w rozumieniu art. 175 Konstytucji RP) nie powinno zamazywać szczególnego statusu i pozycji ustrojowej Trybunału Konstytucyjnego, wynikającej z jego prerogatyw do oceny walidacyjnej decyzji demokratycznie legitymowanego parlamentu i demokratycznie legitymowanego Prezydenta RP, a także szczególnej legitymacji Trybunału Konstytucyjnego wynikającej ze szczególnego trybu wyborów sędziów TK⁶³.

⁶¹ Tak też M. Wiącek, *Pytanie prawne sądu do Trybunału Konstytucyjnego*, op. cit., s. 21 i n.

⁶² Szerzej L. Garlicki, *Charakter ustrojowy nowych trybunałów*, „Państwo i Prawo” (1983), nr 3, s. 27 i n.

⁶³ Patrz L. Bosek, [w:] *Kontrola konstytucyjności prawa. Zagadnienia ustrojowe, procesowe i materialnoprawne*, pod red. L. Bosek, M. Wild, op. cit., s. 60.

- B. Banaszak⁶⁴ wyraźnie stwierdza, że „Trybunał nie sprawuje wymiaru sprawiedliwości, gdyż jest to funkcja właściwa dla sądów”. Jest on organem odrębnym i niezależnym od innych władz (art. 173 Konstytucji RP). Stosownie do art. 188 ustawy zasadniczej, podstawowa działalność charakteryzująca Trybunał Konstytucyjny, jako organ państwa polega na orzekaniu w sprawach:
- zgodności ustaw i umów międzynarodowych z Konstytucją,
- zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie;
- zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe, z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami;
- zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych,
- skargi konstytucyjnej, o której mowa w art. 79 ust. 1.

Jego zasadniczym zadaniem jest bowiem kontrola hierarchicznej zgodności norm prawnych, a więc rozstrzyganie o tym, czy normy prawne niższego rzędu są zgodne z normami prawnymi wyższego rzędu (a zwłaszcza z ustawą zasadniczą), i w miarę potrzeby eliminowanie norm niezgodnych z systemem obowiązującego prawa⁶⁵. Wyłącznym punktem odniesienia dla tych rozstrzygnięć jest Konstytucja RP, podejmowane są one na tle sporu o hierarchiczną zgodność tego prawa i zapadają w procedurze typu sądowego. Zauważyć przy tym należy, że działalność sądów konstytucyjnych jest czasem określana mianem „negatywny ustawodawca” (skoro sądy te eliminują przepisy niekonstytucyjnych ustaw z systemu obowiązującego prawa) i nie ulega wątpliwości bezpośredni wpływ tej działalności na polityczny proces sprawowania władzy.

M. Zubik⁶⁶ zauważa, że sąd konstytucyjny ze swej istoty wpleciony jest w mechanizm, niekiedy bieżącego, kierowania państwem, przynajmniej w zakresie wykorzystania prawa jako elementu zarządzania sprawami publicznymi. Jego rola, polegająca na zapewnieniu hierarchicznej zgodności norm, w tym nadrzędności ustawy zasadniczej, nie jest celem w samym w sobie. Służyć ma bowiem zapewnieniu zaufania jednostki do państwa, poprzez ochronę wolności i praw człowieka w ramach demokratycznego ustroju. Jak wiadomo, w państwie tym centralne miejsce regulacji stosunków społecznych przypada prawu. Warto w tym miejscu przypomnieć niezwykle trafną wypowiedź K. Działochy⁶⁷, który stwierdził, że spory konstytucyjne (o konstytucyjność prawa) są zawsze w jakiś sposób sporami politycznymi. Zadaniem sądów konstytucyjnych jest bowiem „kontrolowanie legalności działań politycznych

⁶⁴ Zob. B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, op. cit., s. 115.

⁶⁵ Zob. np. M. Zubik, *Trybunały po dziesięciu latach obowiązywania Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 2007, nr 4, s. 151 i n.

⁶⁶ Szerzej M. Zubik, *Status prawny sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, op. cit., s. 27 i n.

⁶⁷ Patrz w: Z. Czeszejko-Sochacki, *Trybunał Konstytucyjny w świetle projektów Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 1995, nr 2, s. 6.

organów państwa. Kontrola, jaką wykonują sądy konstytucyjne, ograniczona jest do badania zgodności z Konstytucją określonych działań państwa i służy realizowaniu rządów konstytucyjnych w efekcie zasady konstytucjonalizmu jako podstawowego założenia państwa prawa. Są gwarancją tego, by wyniki działalności politycznej, w tym partii politycznych w parlamencie, mieściły się w granicach Konstytucji”.

Z drugiej strony, nie ulega wątpliwości, że Trybunał Konstytucyjny jest organem w bardzo wielu elementach podobnym do sądów⁶⁸. Podobieństwo Trybunału do organów sądowych wyraża się nie tylko w wyodrębnieniu organizacyjnym i niezależności Trybunału od legislatywy i egzekutywy (art. 173 Konstytucji RP), lecz również w zasadach postępowania, wzorowanych na procedurze sądowej (określonej przez ustawę o Trybunale Konstytucyjnym oraz kodeksy postępowania cywilnego i postępowania karnego⁶⁹), wykluczeniu działania Trybunału Konstytucyjnego z urzędu, czy wreszcie w zasadzie niezawisłości i bezstronności sędziów Trybunału (art. 195 Konstytucji RP), a także ich nieusuwalności przez okres trwania kadencji. Co więcej, trzeba podkreślić, ostateczny i wiążący charakter orzeczeń Trybunału⁷⁰. Nadto, jest oczywiste, że sądy i trybunały wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej (art. 174 Konstytucji RP). Sam Trybunał uznaje własne orzeczenia za spełniające kryteria orzeczenia sądowego, przynajmniej wydawane w ramach spraw rozpatrywanych w wyniku złożenia skargi konstytucyjnej⁷¹. Choć powyższe cechy upodabniają Trybunał Konstytucyjny do sądów powszechnych, to jednak nie staje się on przez to „sądem”. Nie ma przy tym wątpliwości, że różnic pozostaje jednak znacznie więcej⁷². Można wskazać następujące cechy Trybunału Konstytucyjnego, które wyraźnie odróżniają go od sądów:

- po pierwsze – szczególny tryb powoływania sędziów TK przyjmujący jednocześnie zasadę kadencyjności;
- po drugie – niepodleganie nadzorowi judykacyjnemu Sądu Najwyższego;
- po trzecie – niewystępowanie związków między Trybunałem a Krajową Radą Sądownictwa;
- po czwarte – niestosowanie w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym zasady dwuinstancyjności postępowania⁷³.

⁶⁸ Zob. np. B. Naleziński, [w:] *Prawo konstytucyjne*, pod red. P. Sarnecki, Warszawa 2011, s. 402; por także K. Działocha, *Wizja Trybunału Konstytucyjnego w projektach Konstytucji RP*, [w:] *Prawo, źródła prawa i gwarancje jego zgodności z ustawą zasadniczą w projektach Konstytucji RP*, „Acta Universitatis Wratislavenensis” No 1745, pod. red. K. Działocha, A. Preisner, Wrocław 1995, s. 142.

⁶⁹ Szerzej patrz M. Zubik, *Status prawny sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, op. cit., s. 26 i n.

⁷⁰ Por. także L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, s. 356 i n.

⁷¹ Por. M. Zubik, *Trybunały po dziesięciu latach obowiązywania Konstytucji III RP*, „Przegląd Sejmowy” 2007, nr 4, s. 150 i n.

⁷² Por. M. Zubik, *Status prawny sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, op. cit., s. 26 i n.

⁷³ Patrz B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, op. cit., s. 116.

Daje to tym samym podstawy do formułowania twierdzeń w myśl których sąd konstytucyjny nie jest elementem władzy sądowniczej. Według poglądu J. Trzczińskiego⁷⁴, działalność Trybunału Konstytucyjnego nie mieści się w działalności żadnej z wyodrębnionych w Konstytucji RP grup organów państwa, opartych na zasadzie trójpodziału władzy i „jest po prostu szczególnym, w porównaniu do powszechnego rozumienia kontroli państwowej, rodzajem kontroli, a mianowicie kontrolą konstytucyjności prawa (...)”. Stwierdzenie to, niepozbawione pewnych racji, wykracza jednak poza wyraźną dyspozycję powołanych wyżej regulacji konstytucyjnych i ustawowych. Niemniej jednak, utworzenie Trybunału Konstytucyjnego jako odrębnego i samodzielnego organu państwowego dało wyraz przekonaniu ustawodawcy, że kontrola konstytucyjności prawa, a zwłaszcza uchylanie niekonstytucyjnych norm prawnych stanowi funkcję o charakterze tak specyficznym i odróżniającym się od tradycyjnego wymiaru sprawiedliwości, iż nie jest celowe powierzanie jej istniejącym organom sądowym⁷⁵

4. Konkluzje

Ramy opracowania nie pozwalają na wyczerpujące omówienie wszystkich wątpliwości związanych z rolą ustrojową i działalnością polskiego Trybunału Konstytucyjnego w porównaniu z innymi konstytucyjnymi organami państwa. Celowo pominięte zostały te zagadnienia, które zdaniem piszącego, nie wymagają szerszych wyjaśnień i komentarzy na potrzeby niniejszego artykułu.

Bez wątplenia należy raz jeszcze podkreślić, że Trybunał Konstytucyjny wraz z Trybunałem Stanu stanowią drugi trzon władzy sądowniczej w Polsce. Ustawa zasadnicza nie zrównuje na jednej płaszczyźnie sądów i trybunałów⁷⁶. Co więcej, ustrojodawca wyraźnie rozróżnia i oddziela organizacyjnie sądy od Trybunałów. Jednak już mniej widocznie przedstawia się podział kompetencyjny między sądami i trybunałami. Należy przypomnieć, że tym pierwszym wprost przypisał sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, zgodnie z treścią art. 175 ust. 1 Konstytucji RP⁷⁷. Z kolei, zasadniczą konstytucyjną prerogatywą Trybunału Konstytucyjnego, określającą jego charakter ustrojowy, jest wyłączna kontrola

⁷⁴ Patrz J. Trzcziński, *Czy Trybunał Konstytucyjny jest władzą sądowniczą?*, op. cit., s. 12 i n.

⁷⁵ Zob. np. L. Garlicki, *Trybunał Konstytucyjny a rola sądów w ochronie konstytucyjności prawa*, „Państwo i Prawo” 1986, nr 2, s. 2.

⁷⁶ Por. także L. Garlicki, *Trybunał Konstytucyjny w projekcie Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 2, s. 5 i n. (Artykuł stanowi dopracowaną wersję referatu przedstawionego w dniu 10.01.1996 r. na Zgromadzeniu Ogólnym TK i przyjmujący za podstawę stan prac nad projektem Komisji Konstytucyjnej z dnia 6.12.1995 r. Opinie i poglądy przedstawione w artykule wyrażają wyłącznie stanowisko jego autora).

⁷⁷ Por. np. wroki TK z 19.07.2005 r., K 28/04, OTK ZU 2005, nr 7/A, poz. 81, czy z 15.01.2009 r., K 45/07, OTK ZU 2009, nr 1/A, poz. 3.

aktów ustawodawczych. Z niej też wynika potrzeba szczególnej legitymizacji Trybunału. Przeprowadzone rozważania prowadzą do jednoznacznego i logicznego wniosku, że Trybunał Konstytucyjny jest sądem konstytucyjnym *de lege lata* z wszystkimi konsekwencjami z tego faktu wynikającymi i powinien nim pozostać także *de lege ferenda*.

Dylematów, z jakimi w przyszłości mogą napotkać sądy i trybunały, może być znacznie więcej. W tym miejscu zostały one jedynie wspomniane dla ilustracji tych wyzwań przyszłości, z jakimi możemy się spotkać i do rozwiązywania których musimy się przygotować, a takie będą.

Streszczenie

W niniejszym artykule autor podejmuje próbę odpowiedzi na następujące pytania: po pierwsze – czym jest Trybunał Konstytucyjny w porównaniu z innymi konstytucyjnymi organami państwa, oraz po drugie – jak nazwać jego działalność w porównaniu z działalnością innych konstytucyjnych organów państwa.

Trybunał Konstytucyjny wraz z Trybunałem Stanu stanowią drugi trzon władzy sądowniczej w Polsce. Konstytucja RP nie zrównuje na jednej płaszczyźnie sądów i trybunałów. Ustrojodawca przyjął wyraźne rozróżnienie, oddzielając organizacyjnie sądy od obu trybunałów. Mniej widocznie rysuje się podział kompetencyjny między sądami i trybunałami. Tym pierwszym wprost przypisał sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, zgodnie z treścią art. 175 ust. 1 Konstytucji RP. Z kolei, zasadniczą konstytucyjną prerogatywą Trybunału, określającą jego charakter ustrojowy, jest wyłączna kontrola aktów ustawodawczych. Z niej też wynika potrzeba szczególnej legitymizacji Trybunału Konstytucyjnego. Przeprowadzone rozważania prowadzą do wniosku, że Trybunał Konstytucyjny jest sądem konstytucyjnym *de lege lata* z wszystkimi konsekwencjami z tego faktu wynikającymi i powinien nim pozostać także *de lege ferenda*.

Słowa kluczowe: Trybunał Konstytucyjny, konstytucyjny organ państwa, sąd konstytucyjny, władza sądownicza, sądy, trybunały.

Summary

In the article, the author attempts to answer the following questions: firstly – what is the Constitutional Tribunal in comparison with other constitutional bodies of the State, and secondly – how to name its activity in comparison with the activities of other constitutional bodies of the State.

The Constitutional Tribunal and the Court of the State are the second core of the judiciary authority in Poland. The Constitution does not equate courts and Tribunals at one level. The Legislator made a clear distinction and, – separated courts

from both Tribunals organisationally. The division of competences between the courts and Tribunals is less clear. On the one hand, the Legislator directly attributed the administration of justice to the former, according to art. 175–para–1 of the Polish Constitution. On the other hand, a fundamental constitutional prerogative of the Tribunal, which determines its system nature, is an exclusive control of legislative acts., which also creates the need for special legitimacy of the Constitutional Tribunal. The considerations given to this issue lead to the conclusion that the Constitutional Tribunal is a *de lege lata* constitutional court with all the consequences arising from this fact, and it should remain *de lege ferenda* as well.

Key words: The Constitutional Tribunal, the constitutional body of the State, the constitutional court, the judiciary, courts, tribunals.

Bibliografia

Pozycje książkowe i artykuły

- Alberski R., *Trybunał Konstytucyjny w polskich systemach politycznych*, Wrocław 2010.
- Badowska-Baszyńska E., *Status i kompetencje Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Organy władzy publicznej w konstytucyjnym porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. W. J. Wołpiuk, Warszawa 2003.
- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2008.
- Banaszak B., *Sądownictwo konstytucyjne a ochrona podstawowych praw obywatelskich. RFN, Austria, Szwajcaria*, Wrocław 1990.
- Bosek L., Wild M., *Kontrola konstytucyjności prawa. Zagadnienia ustrojowe, procesowe i materialnoprawne*, Warszawa 2011.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Trybunał Konstytucyjny PRL (Zagadnienia wybrane)*, „Państwo i Prawo” 1986, nr 1.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Sądownictwo konstytucyjne (Tradycja a współczesność)*, „Państwo i Prawo” 2001, nr 6.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Procedury kontroli konstytucyjności norm*, [w:] „Studia nad prawem konstytucyjnym. Acta Universitatis Wratislaviensis”, pod red. T. Trzcziński, B. Banaszak, No 1963. Prawo CCLVII, Wrocław 1997.
- Czeszejko-Sochacki Z., *O niektórych problemach powszechnie obowiązującej wykładni ustalonej przez Trybunał Konstytucyjny*, w: *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci prof. Janiny Zakrzewskiej*, Warszawa 1996.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Sąd konstytucyjny w systemie organów państwowych (zakres kompetencji)*, „Studia i Materiały. Sądownictwo konstytucyjne”, 1996, nr 1.
- Czeszejko-Sochackiego Z., *Sądownictwo konstytucyjne w Polsce*, „Studia i Materiały”, t. XVIII, Warszawa 2003.

- Czeszejko-Sochacki Z., *Trybunał Konstytucyjny w świetle projektów Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 1995, nr 2.
- Czeszejko-Sochacki Z., Garlicki L., Trzciniński J., *Komentarz do ustawy o Trybunale Konstytucyjnym*, Warszawa 1999.
- Dudek D., *Trybunał Konstytucyjny jako organ władzy sądowniczej (uwagi o nowym uregulowaniu pozycji i kompetencji Trybunału)*, [w:] *Konstytucja. Trybunał Konstytucyjny*, pod red. Banasiński C., Oniszczyk J., Warszawa 1998.
- Działocha K., *Wizja Trybunału Konstytucyjnego w projektach Konstytucji RP*, [w:] *Prawo, źródła prawa i gwarancje jego zgodności z ustawą zasadniczą w projektach Konstytucji RP*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 1745, pod red. K. Działocha, A. Preisner, Wrocław 1995.
- Działocha K., Paweł S., *Zmiany zakresu właściwości Trybunału Konstytucyjnego de lege lata i de lege ferenda*, „Państwo i Prawo” 1989, nr 11.
- Florczak-Wątor M., *Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i ich skutki prawne*, Poznań 2006.
- Garlicki L., *Charakter ustrojowy nowych trybunałów*, „Państwo i Prawo” (1983) nr 3.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2011.
- Garlicki L., *Trybunał Konstytucyjny ante portas*, „Prawo i Życie” z 29.12.1984 r.
- Garlicki L., *Ewolucja ustrojowej roli i kompetencji polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2006.
- Garlicki L., *Trybunał Konstytucyjny a rola sądów w ochronie konstytucyjności prawa*, „Państwo i Prawo” 1986, nr 2.
- Garlicki L., *Ewolucja ustrojowej roli i kompetencji polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2006.
- Garlicki L., *Trybunał Konstytucyjny w projekcie Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 2.
- Gwiżdż A., *Trybunał Konstytucyjny*, „Państwo i Prawo” 1983, nr 1.
- Masternak-Kubiak M., *Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym*, Warszawa 1998 r.
- Mikołajewicz J., *Zasady orzecznicze Trybunału Konstytucyjnego*, Poznań 2008.
- Naleziński B., w: red. P. Sarnecki, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2011.
- Naleziński B., Wojtyczek K., *Problematyka kompetencji prawodawczych a kontrola konstytucyjności prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 1.
- Oniszczyk J., *Powszechnie obowiązująca wykładania ustaw ustalana przez Trybunał Konstytucyjny*, Warszawa 1995.
- Rozmaryn S., *Kontrola konstytucyjności ustaw*, „Państwo i Prawo” (1948) nr 12.
- Safjan M., *Pozycja Trybunału Konstytucyjnego w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Nowe instrumenty i metody działania*, [w:] *Pięć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały z konferencji na Zamku Królewskim w Warszawie 17.10.2002*, Warszawa 2002.

- Sarnecki P., *Nowa ustawa o Trybunale Konstytucyjnym*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 1.
- Sarnecki P., *Spory kompetencyjne przed Trybunałem Konstytucyjnym*, „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 5.
- Szmulik B., *Sądownictwo konstytucyjne. Ochrona konstytucyjności prawa w Polsce*, Lublin 2001.
- Szyszka A., *Trybunał Konstytucyjny*, [w:] *Konstytucyjny system władz publicznych*, pod red. A. Chmielnicki, Warszawa 2010.
- Trzcíński J., *Czy Trybunał Konstytucyjny jest władzą sądowniczą?*, „Prawo i Życie” 1998, nr 1.
- Trzcíński J., *Trybunał Konstytucyjny – regulacja konstytucyjna i praktyka*, w: red. W. Skrzydło, *Sądy i trybunały w konstytucji i w praktyce*, Warszawa 2005.
- Trzcíński J., *Kształtowanie się kompetencji Trybunału Konstytucyjnego do kontroli konstytucyjności prawa (1985-1997). Zarys problematyki*, w: Rymarz F., Jankiewicz A., *Trybunał Konstytucyjny. Księga XV-lecia*, Warszawa 2001.
- Tuleja P., *Trybunał Konstytucyjny – negatywny ustawodawca czy strażnik Konstytucji*, [w:] *Instytucje prawa konstytucyjnego w dobie integracji europejskiej. Księga jubileuszowa dedykowana prof. Marii Kruk-Jarosz*, pod red. Wawrzyniak J., Laskowska, Warszawa 2009.
- Wojtyczek K., *Zasada skargowości w procedurze kontroli norm przed polskim Trybunałem Konstytucyjnym*, „Przegląd Sejmowy” 2003, nr 1.
- Wojtyczek K., *Sądownictwo konstytucyjne w Polsce. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2013.
- Wiącek M., *Pytanie prawne sądu do Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2011.
- Wróblewski A. N., *Kontrola konstytucyjności prawa w państwach socjalistycznych*, „Państwo i Prawo” 1978, nr 10.
- Wykonywanie kompetencji Trybunału Konstytucyjnego w świetle orzecznictwa w latach 1998-2005 (wybrane zagadnienia)*, w: „Studia i Materiały Trybunału Konstytucyjnego. Zgromadzenie Ogólne Sędziów Trybunału Konstytucyjnego z 5.04.2006 r.” 2006.
- Zakrzewska J., *Trybunał Konstytucyjny – konstytucja – państwo prawa*, „Państwo i Prawo” 1992, nr 1.
- Zieliński A., *Współdziałanie Naczelnego Sądu Administracyjnego z Trybunałem Konstytucyjnym*, „Państwo i Prawo” 1989, nr 5.
- Zięba-Załużka H., *Władza ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2002.
- Zubik M., *Status prawny sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2011.
- Zubik M., *Trybunały po dziesięciu latach obowiązywania Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 2007, nr 4.

Akty prawne

Ustawa z dnia 2.04.1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.

Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 26.03.2001 r. o sprostowaniu błędów (Dz.U. 2001, nr 28, poz. 319).

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 19.07.2005 r., K 28/04, OTK ZU 2005, nr 7/A, poz. 81.

Wyrok NSA z 16.01.2006 r., I OPS 4/05, ONSAiWSA 2006, nr 2, poz. 39.

Ustawa z dnia 8.09.2006 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2006 nr 200, poz. 1471).

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 15.01.2009 r., K 45/07, OTK ZU 2009, nr 1/A, poz. 3. Ustawa z dnia 7.05.2009 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2009 nr 114, poz. 946).

Uchwała Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Trybunału Konstytucyjnego.

Wykaz stron internetowych (stan na 10 lipca 2013 roku)

www.trybunal.gov.pl/akty/Regulamin_TK/regulamin1.htm